

Рассматривается роль националистов в жизни оккупированного Киева в период с октября 1941 г. по февраль 1942 г. Дискуссионные концептуальные проблемы ОУН продолжают, что и является подтверждением актуальности данной темы.

Ключевые слова: Елена Телига, Вторая мировая война, ОУН (м), «походные» группы ОУН, Союз украинских писателей.

© Zhanna Kulyk
(Kyiv)

OLENA TELIHA'S SOCIAL AND CULTURAL ACTIVITY IN KYIV AS A MEMBER OF THE «FIELD» GROUPS OF OUN (M) (1941–1942)

Analyse the activity of «field» groups of the Ukrainian Nationalists (the part of Melnyk) in the light of Olena Teliha's social and cultural activities. The role of nationalists in the life of occupied Kiev during the period from October 1941 to February 1942. Discussion of conceptual problems of OUN still continue, which is proof of the relevance of the topic.

Keywords: Olena Teliha, World War II, the OUN (m) «field» groups of the OUN, Ukrainian Union of Writers.

До редакції надійшла 9.01.2013.

УДК: 94(367)

© Богдан Скопненко
(Київ)

СТВОРЕННЯ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ, БРОНЕТАНКОВИХ ТА ІНШИХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЧАСТИН ЧЕХОСЛОВАЦЬКОГО АРМІЙСЬКОГО КОРПУСУ В СРСР (КВІТЕНЬ-СЕРПЕНЬ 1944 Р.)

Створення на території СРСР Чехословацького армійського корпусу було важливим етапом чехословацько-радянського співробітництва в роки Другої світової війни. В статті досліджено створення артилерійських, бронетанкових та інших спеціальних частин Чехословацького армійського корпусу.

Ключові слова: корпус, бригада, чехословацькі, артилерійська, танкова, Л. Свобода, СРСР.

Уже перший бій окремого чехословацького батальйону за с. Соколово показав, що для успішного ведення бойових дій самостійної частини необхідно мати власні засоби посилення. Під час формування 1-ї окремої чехословацької бригади ці особливості сучасного бою були враховані і бригада мала не лише свою артилерію, але і танки та інші спеціальні підрозділи.

Участь чехословацької бригади в боях за визволення Києва, в наступальних та оборонних операціях на Правобережній Україні підкреслила роль та значення бригадної артилерії, танків і бронетехніки. Тому під час розширення штатів навесні 1944 р. командування бригади особливу увагу приділяло створенню спеціальних частин. Під час створення корпусу разом з організацією піхотних бригад максимальна увага приділялась розширенню артилерійських частин, мінометних і танкових підрозділів, батальйонам зв'язку та саперам.

1-й окремий чехословацький батальйон мав тільки дві протитанкові гармати калібру 45 мм, але і вони були втрачені [18, с. 1, л. 135].

При створенні чехословацької бригади, починаючи з травня 1943 р., в кожному піхотному

батальйоні передбачалось мати по дві 45 мм гармати. Стільки ж мав і танковий батальйон. Однак, окрім батальйонної артилерії в бригаді було створено два артилерійські дивізіони та зенітна батарея. Перед відправкою бригади на фронт на її озброєнні перебувало 6 гаубиць 122 мм, 4 польові гармати 76 мм, 10 протитанкових 45 мм гармат, 4 зенітні гармати 37 мм, а також 30 мінометів різних калібрів. За час навчання багато воїнів оволоділо складною професією артилериста. В ряди артилеристів направляли бійців, які відзначились у боях.

Формування ЧАК викликало організаційну перебудову артилерійських підрозділів. На базі артилерійських дивізіонів створювалися артполки. В 1-й бригаді було сформовано 1-й артилерійський полк та 2-й ВПАП, які в липні 1944 р. мали на озброєнні 52 гармати різноманітних калібрів та 79 мінометів [14, с. 44, л. 269], а також дивізіон зенітної артилерії.

2-а повітряно-десантна бригада не мала свого артилерійського полку, тому що при транспортуванні її повітряним шляхом, було складно здійснювати десантування крупних артилерійських підрозділів. У бригаді були

дивізіони артилерійський, протитанковий та зенітної артилерії.

3-я піхотна бригада мала у своєму розпорядженні 3-й артполк та 4-й ВПАП, окремий мінометний дивізіон та зенітні підрозділи. Крім цього за вказівкою наркомату оборони від 25 липня 1944 р. було сформовано 5-й артполк зі штатом 1095 осіб. Різке збільшення кількості особового складу в артилерійських частинах ЧАК вимагало напруженої бойової підготовки та навчання з оволодіння новітніми зразками бойової техніки [7, с. 83–105].

Одним з недоліків у боєготовності ЧАК напередодні боїв за Дукельський перевал, було те, що корпус протягом тривалого часу не мав командуючого артилерією. Чехословацькі офіцери, які прибули з Великої Британії, не мали достатньої кваліфікації. На прохання командуючого корпусом на цю посаду було призначено радянського офіцера.

В подальшому всі п'ять артилерійських полків брали активну участь у боях на території Польщі за Дукельський перевал та в боях за визволення Чехословаччини. У січні 1945 р. чехословацькі артилеристи відзначились у боях неподалік польського міста Ясло. Разом з військами 38-ї армії вони брали участь у прориві ворожої оборони. Як пам'ять про бій за Ясло день 19 січня став днем чехословацьких артилеристів. Створені на території Радянського Союзу артилерійські частини стали основою артилерії чехословацької армії у післявоєнний період. На кінець війни у шести артилерійських полках ЧАК було 154 гармати та 302 міномети різного калібру [14, с. 160, л. 345].

Що ж стосується танкових частин чехословацького війська в СРСР, то їх історію варто вести від танкового батальйону в 1-ій окремій чехословацькій бригаді. Танковий батальйон відзначився у боях за визволення Києва та Білої Церкви, підтримуючи не тільки піхоту 1-ої окремої чехословацької бригади, а й радянські частини. Танковий батальйон вирішив фактичний успіх усієї бригади після прориву лінії оборони противника під час штурму Києва.

Командир 1-ої чехословацької бригади Л. Свобода домагався збереження та збільшення кількості танків у бригаді. Проте чехословацька військова місія на чолі з Г. Пікою була дещо іншої думки стосовно цього питання. Даремно Л. Свобода подавав чехословацькій військовій місії прохання про надання 1-ій чехословацькій бригаді танків та навчених екіпажів для поповнення [17, с. 18, л. 7]. Не дочекавшись позитивної відповіді, Л. Свобода

вже у другій половині березня 1944 р., коли до складу бригади було зараховано поповнення у 1500 добровольців з числа волинських чехів, самостійно прийняв рішення, не отримавши санкцій військової місії, про створення танкового полку на базі танкового батальйону бригади [17, с. 18, л. 86].

У підрозділах новоствореного полку відразу ж взялися за навчання новобранців. Чехословацький танковий полк проіснував фактично трохи більше трьох місяців, до того часу, коли наркомат оборони СРСР прийняв рішення про формування до 15 серпня 1944 р. танкової бригади у складі трьох батальйонів із 1346 осіб та 65 танків [30, с. 122].

У справі організації чехословацької танкової бригади було значне сприяння радянської сторони, яка надала необхідну бойову техніку та можливість навчання чехословацьких військовослужбовців у танкових училищах Тамбова та Саратова. Навчання чехословацьким офіцерам було вкрай необхідне, тому що з офіцерського складу бригади тільки двоє офіцерів були танкістами у довоєнній Чехословаччині. Інші стали танкістами вже в Радянському Союзі [29, с. 157]. Навчальний процес з освоєння радянської теорії та практики танкового бою був непростим та насиченим. Особовий склад танкових підрозділів проходив навчання по 14 годин на добу. Чехословацькі воїни вивчали фронтний досвід Червоної Армії на основі «Бойового уставу бронетанкових та механізованих військ». Велике значення мало вивчення досвіду радянських офіцерів-танкістів, під керівництвом яких проходили заняття [28, с. 113].

Чехословацький уряд не прагнув зростання танкових підрозділів в ЧАК. Наказом генерала Я. Крадохвіла, наприклад, було ліквідовано танковий батальйон у 2-ій бригаді 1 червня 1944 р. При цьому Я. Крадохвіл повідомив про це командуючого фронтом лише 4 червня [17, с. 1, л. 39]. Головним пріоритетом для чехословацького уряду було створення не танкових, а піхотних повітряно-десантних частин. «Особовим складом танкового батальйону, повідомляв Я. Крадохвіл, будуть посилені повітряно-десантні батальйони» [17, с. 1, л. 39].

Внаслідок цього, на завершальному етапі формування корпусу в танковій бригаді був значний некомплект особового складу. Напередодні боїв за Дукельський перевал у бригаді був лише 631 солдат та офіцер при 1346 за штатним розкладом [14, с. 44, л. 401]. Недивлячись на нестачу людей у бригаді, навчено 60 екіпажів для танків і вона могла бути цілком боєздатною навіть при половині від необхідної кількості танкістів.

Чехословацькі танкісти взяли активну участь у боях вже на території Польщі, за Дукельський перевал. У важких боях в Карпатах бригада зазнала значних втрат людей та майже усіх танків [11, с. 267]. З цього приводу 28 жовтня 1944 р. міністр національної оборони ЧСР генерал С. Інгр писав начальнику чехословацької військової місії в СРСР Г. Піці: «Танкову бригаду пропоную ліквідувати і її особовим складом поповнити піхоту». Однак танкова бригада не припинила існувати. Отримавши нову бойову техніку бригада продовжила участь у бойових діях, відзначившись під час визволення Польщі та Моравської Острави [33, с. 126–156].

В ході формування чехословацьких військових частин в СРСР було також закладено основу для майбутніх інженерних військ Чехословацької армії.

При формуванні 1-го окремого чехословацького батальйону в СРСР було створено невеликий підрозділ саперів із 39 осіб [31, с. 8]. Саперний взвод пройшов посилене навчання з будівництва мостів та укріплень, однак мінування та розмінування було освоєно тільки теоретично. З бойовими мінами сапери познайомилися лише на фронті.

Створення оборонних позицій в районі с. Соколово показало, з одного боку, недостатню підготовку чехословацьких саперів, і з іншого, необхідність розширення та якіснішої підготовки саперних підрозділів. Саперного взводу чехословацького батальйону явно не вистачало для інженерного забезпечення оборони на річці Мжа, по-перше, тому що батальйон отримав велику ділянку оборони, по-друге, для відбиття потужного контрнаступу противника необхідно було провести суттєву інженерну підготовку ввіреної чехословацькому батальйону ділянки. Саперний взвод не міг справитися з таким значним об'ємом робіт. На допомогу чехословацьким саперам тоді прийшли сапери 179-ї окремої танкової бригади та саперна рота сусідньої 62-ї гвардійської стрілецької дивізії [16, с. 188, л. 11].

Досвід першого бою показав, що для ефективного ведення бою окрема піхотна частина повинна бути достатньо забезпечена в інженерному плані. Невеликий саперний підрозділ був не в змозі виконати необхідний об'єм робіт своїми власними силами.

Під час організації 1-ї окремої чехословацької бригади досвід боїв за Соколово враховано, і було створено саперну роту, яка проводила учбові заняття по 14 год. на добу. У навчальній програмі, яка була розрахована на 364 год., пе-

редбачалась різностороння підготовка сапера, необхідна для забезпечення бою бригади.

Саперна рота, добре зарекомендувала себе в боях за визволення Києва. Вона забезпечила розміщення частин бригади на Лютізькому плацдармі, розмінувала передній край перед наступом на Київ, робила проходи у загороженнях оборонної лінії противника. Сапери наступали разом з автоматниками, часто перебуваючи десантом на танках. Чехословацькими саперами здійснювалось термінове розмінування різних об'єктів, підготовлених противником до знищення. Так, наприклад, було розміновано залізничний міст та багато об'єктів на київському вокзалі. Розпочато розмінування житлових будинків та складів [28, с. 123].

Відзначились чехословацькі сапери також і в оборонних боях під Києвом, де вони укріпили ділянку оборони не тільки своєї бригади, але й сусідніх радянських підрозділів. Була можливість застосувати свої вміння у чехословацьких саперів також під час боїв за Білу Церкву та в районі Жашкова. Функція, яку виконувала 1-а саперна рота була необхідною для стабільного та якісного виконання бригадою бойових завдань. Кожному зрозуміло, що прибудь-якому переміщенні частин бригади на саперів покладалось завдання не тільки підготувати командні та спостережні пункти штабу бригади та батальйонів, але й здійснити мінування та розмінування ділянок, вирити окопи та землянки. І це у найкоротші терміни та за будь-яких погодних умов. Без старанного виконання саперами своїх службових обов'язків, часто під вогнем противника, успішні дії піхотних батальйонів та інших підрозділів бригади були б неможливими. В боях на Правобережній Україні восени 1943 та взимку 1944 рр. саперна рота втратила 46% особового складу, безповоротні втрати склали 9%.

Значну роботу по укріпленню оборонних рубежів провели чехословацькі сапери також і в районі Луцька, куди в березні 1944 р. було передислоковано 1-у чехословацьку бригаду. Враховуючи втрати саперної роти та важливість інженерної підготовки бою, командування бригади прийняло рішення при наборі добровольців на Волині розширити саперні підрозділи. Л. Свобода 9 квітня 1944 р. повідомив Я. Крадохвіла про зміни в організації бригади, які вже було здійснено. Тоді в бригаді замість саперної роти з'явився саперний батальйон до складу якого входило три саперні роти та одна шляховідновлювальна рота, сформована з числа осіб непридатних до стрійової служби [16, с. 188, л. 11].

Значну допомогу в справі навчання нових підрозділів саперів надали радянські інструктори, яких було направлено до бригади. Вони ділилися інженерним досвідом, використовували також радянську спеціалізовану літературу. Так, наприклад, на початку 1944 р. 1-а чехословацька бригада отримала 10 екземплярів «Військово-історичного журналу», в якому пропагувався досвід радянської армії.

При формуванні частин ЧАК саперні батальйони були створені також і в 3-й та 4-й піхотних бригадах (цю бригаду було сформовано вже на території Чехословаччини), у повітряно-десантній та танковій бригадах були лише саперні роти [31, с. 72].

Чехословацькі сапери застосували знання та навички здобуті в СРСР вже на території Польщі та Чехословаччини. У наступальних боях на території Чехословаччини саперам довелося побудувати багато мостів через гірські річки, забезпечуючи тим самим просування танків, артилерії та транспортних колон. Поряд з цим вони здійснювали роботу з розмінування звільненої території.

Важливу роль у забезпеченні успішних бойових дій створених в СРСР чехословацьких частин відіграли також підрозділи зв'язківців. Взвод зв'язку у I окремому чехословацькому батальйоні нараховував всього 19 чоловік. У боях під Харковом чехословацькі зв'язківці забезпечили безперервний телефонний та радіозв'язок штабу батальйону з підрозділами та сусідніми радянськими частинами. Завдання у зв'язківців було непростим, якщо врахувати протяжність лінії оборони батальйону та 5-кілометрову глибину його оборонних позицій. Артилерійський та мінометний обстріл позицій батальйону призводив до порушення телефонних ліній зв'язку, і бійцям доводилось, ризикуючи життям, відновлювати провідний зв'язок. Виходячи з бою, коли батальйон опинився під загрозою оточення, чехословацькі зв'язківці зберегли та винесли на собі дві рації, пройшовши за добу близько 60 кілометрів. Бойовий досвід взводу зв'язку відіграв немалу роль при навчанні роти зв'язку бригади у Новохоперську. У ході бойової підготовки зв'язківців, особливо радистів 1-ї бригади, потрібно було підтягнути рівень знань багатьох воїнів, вивчити матеріальну частину та шифри, оволодіти азбукою Морзе.

Заняття у роті зв'язку проходили офіційно по 11–13 год. на добу, години теоретичної підготовки змінювались практичними заняттями. В роботі зв'язківців особливо вимагалась педантична точність та дбайливе ставлення до

обладнання. Заняття відбувались за будь-яких погодних умов. Зв'язківцям доводилось на своїх плечах переносити засоби зв'язку та швидко налагоджувати зв'язок між підрозділами на тактичних заняттях. З великою мужністю переносили труднощі жінки, які були зараховані до роти зв'язку.

В боях чехословацької бригади під Києвом та Білою Церквою рота зв'язку, якою командував надпоручик Мирослав Шмолдас, забезпечувала дії всіх її підрозділів. Про умови бойової роботи зв'язківців може свідчити те, що у процентному відношенні втрати роти зв'язку були найвищими у порівнянні з іншими родами військ у чехословацькій бригаді [17, с. 18, л. 124].

Однак бої під Києвом показали, що під час наступу важко своєчасно встановити телефонний зв'язок, і при подальшому оснащенні засобами зв'язку особливу увагу було приділено на перехід до радіозв'язку.

На Волині рота зв'язку не тільки була поповнена. Командування бригади без відому чехословацької військової місії вирішило за потрібне розширити роту зв'язку до батальйону, у який входили радіорота, рота телефоністів та майстерні з ремонту засобів зв'язку [14, с. 44, л. 401–402].

Під час формування частин корпусу батальйон зв'язку також було створено у 3-й піхотній бригаді, а також для обслуговування штабу корпусу [14, с. 44, л. 401–402]. Заняття з оволодіння технікою зв'язку для чехословацьких воїнів в усіх підрозділах корпусу, особливо у танковій, десантній бригадах та артилерійських частинах, також проводили радянські інструктори.

Про масштаби розвитку підрозділів зв'язку в ЧАК можуть свідчити наступні данні: напередодні боїв у Карпатах в частинах ЧАК було 236 переносних радіостанцій, 10 стаціонарних (їх транспортування відбувалось вантажівками), 10 спеціальних радіостанцій (необхідних для управління десантуванням 2-ї бригади), а для забезпечення нормального провідного зв'язку частини ЧАК мали 1358 кілометрів кабелю [32, с. 59].

Окрім авіаційних, артилерійських, бронетанкових та інших частин ЧАК в корпусі створювались також і інші служби, які були необхідні для самостійності чехословацького війська. Сюди відносяться перш за все інтендантська служби, артпостачання та хімслужба, автотранспортна та ветеринарна служба, медичне забезпечення, а також органи прокуратури, поштового та фінансового обслуговування. Однак у зв'язку з дефіцитом кадрів у більшості названих тилових

органів ЧАК залучались до служби радянські офіцери та бійці. Лише до складу військового трибуналу та військової прокуратури входили тільки чехословацькі військовослужбовці. В інших службах керівна роль належала чехословацьким громадянам, головним чином в тилових органах інтендантського та інших видів забезпечення. Лише у зв'язку з гострою нестачею спеціалістів радянські офіцери очолювали хімслужбу, ветеринарну службу та шифрувальні відділи у штабах частин. З радянських громадян складався персонал польової пошти та відділення Держбанку СРСР [30, с. 158].

У чехословацьких частинах була певна кількість лікарів та медичних працівників. Провідним хірургом корпусу був відомий медик доктор Йозеф Шкваржил. Працював у корпусі також доктор Франтішек Енгл. Однак з метою якіснішого медичного обслуговування корпусу в період бойових дій, йому було придано радянсь-

кий польовий шпиталь № 5164, який знаходився у складі ЧАК з вересня 1944 р. до кінця війни [14, с. 94, л. 458].

Всього на кінець війни майже на 35 тис. особового складу ЧАК в частинах корпусу знаходилося 553 радянських військовослужбовців, з них офіцерів – 206, сержантів – 203, рядових – 144 [14, с. 94, л. 458]. Варто сказати, що кількість ця не така вже й велика, якщо врахувати, що сюди входять і працівники госпіталю, поштової та фінансової служби, технічний персонал авіадивізії та водії санітарних і спеціальних автомобілів.

Таким чином, створення спеціальних служб та підрозділів в частинах чехословацького корпусу мало виключно важливе значення для підвищення боєздатності чехословацьких частин на території СРСР, для забезпечення їх успішних бойових дій, розгортання після закінчення війни чехословацької армії на базі частин ЧАК.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Великая Отечественная война Советского Союза 1941–1945 гг. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М: Воениздат, 1970. – 627 с.
2. Документы и материалы по истории советско-чехословацких отношений / А.И. Недорезов. – М., 1981. – Т. 4. – 424 с.
3. Зварцев А.М. 3-я гвардейская танковая армия: боевой путь / А. Зварцев. М: Воениздат, 1982. – 235 с.
4. История второй мировой войны. 1939–1945: В 12-ти т. / Гл. ред. А.А. Гречко; Ин-т военной истории МО СССР; Ин-т всеобщей истории АН СССР. – М: Воениздат, 1978. Т. 9. – 575 с.
5. Котляров В.И. Дружба, скрепленная кровью / В.И. Котляров, А.Д. Марченко. – Х., 1963. – 216 с.
6. Москаленко К.С. На юго-западном направлении. 1941–1943. Воспоминания командарма / К.С. Москаленко. – М., 1974. – 644 с.
7. Марьина В.В. Закарпатская Украина (Подкарпатская Русь) в политике Бенеша и Сталина. 1939–1945 гг. / Док. очерк / В.В. Марьина. М., 2003. – 452 с.
8. На вечные времена / [А.И. Бабин, Я. Липак, Г.Д. Мишустин, и др.; под общ. ред. П.А. Жилина, З. Прохазки]; Ин-т военной истории м-ва обороны СССР, Воен. ин-т Чехосл. нар. армии. – М., 1975. – 365 с.
9. Поп И. И. Чехословакия Советский Союз 1941–47 гг. / И.И. Поп. – М., 1990. – 280 с.
10. Рождение Чехословацкой народной армии / под. ред. С.И. Грачева – М., 1959. – 358 с.
11. Свобода Л. От Бузулука до Праги / Л. Свобода. – М., 1969. – 436 с.
12. Советские танковые войска 1941–1945. Военно-исторический очерк. М., 1973. – 334 с.
13. Советский Союз и Словацкое национальное восстание 1944 г. // Новая и новейшая история. 1996. №5. – С. 138–155.
14. Центральный архив министерства обороны Российской Федерации (ЦАМО РФ) ф. 236, оп. 2677.
15. ЦАМО РФ, ф. 236, оп. 214077.
16. ЦАМО РФ ф. 315, оп. 4487.
17. ЦАМО РФ, ф. 430, оп. 15889.
18. ЦАМО РФ, ф. 836, оп. 74 968.
19. Шеин Д.В. Танки ведет Рыбалко. Боевой путь 3-й Гвардейской танковой армии / Д.В. Шеин. – М., 2007. – 320 с.
20. Штеменко С.М. Советские сухопутные войска / С.М. Штеменко. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М., 1968. – 85 с.
21. Broz M. Valechne dokumenty vypovedaje. Cs. vojenska jednotka v SSSR v dokumentah, exponatech a fotografii / M. Broz. Praha, 2005. – 130 s.

22. Hujvan P. Nikdy nezabudnem! Od Kyjeva po Duklu / P. Hujvan // Vojenskâ historia. 2000. № 2. – S. 87–101.
23. Kopecky M. 1. Ceskoslovenska tankova brigada v SSSR: tankisty ceskoslovenske zahramcni armady na Vychodni fronte 1943–1945 / M. Kopecky. P., 2001. – 342 s.
24. Kovarik V. Zeniste v boji / V. Kovarik. – P., 1962. – 203 s.
25. Richter K. Près krvavé reky: ceskoslovensky vychodni odboj bez cenzury a legend / K. Richter. P., 2003. – 367 s.
26. Richter K. Jak to bylo u Sokolova / K. Richter // Pfisne tajne. – 1999. № 2. – S. 57–70.
27. Solc J. Za frontou na vycnode: ceskoslovensti parasutiste ve zvlastnih operacich na vychodni fronte za druhe svetove valky (1941–1945) / J. P. Solc. P., 2003. 411 s.

© **Богдан Скопненко**
(Київ)

**СОЗДАНИЕ АРТИЛЕРИЙСКИХ, БРОНЕТАНКОВЫХ И ДРУГИХ СПЕЦИАЛЬНЫХ
ЧАСТЕЙ ЧЕХОСЛОВАЦКОГО АРМЕЙСКОГО КОРПУСА В СССР
(АПРЕЛЬ – АВГУСТ 1944 Г.)**

Создание на территории СССР Чехословацкого армейского корпуса было важным этапом чехословацко-советского сотрудничества в годы Второй мировой войны. В статье исследовано создание артиллерийских, бронетанковых и других специальных частей Чехословацкого армейского корпуса.

Ключевые слова: корпус, бригада, чехословацкая, артиллерийская, танковая, Л. Свобода, СССР.

© **Bogdan Skopenko**
(Kyiv)

**CREATING ARTILLERY, ARMOR AND OTHER SPECIAL PARTS CZECHOSLOVACK ARMY
CORPS (APRIL –AUGUST 1944)**

Creation in the USSR Czechoslovak Army Corps was an important step in the Czechoslovak-Soviet co-operation during the Second World War. The paper investigates the creation of artillery, armor and other special parts of the Czechoslovak Army Corps.

Keywords: korps, brigade, Czechoslovak, artillery, tank, L. Svoboda, USSR.

До редакції надійшла 24.01. 2013.

УДК 94(477) «1943/1950»

© **Юлія Ворона**
(Хмельницький)

**КУЛЬТУРНЕ ТА СПОРТИВНЕ ЖИТТЯ РЕМІСНИЧИХ, ЗАЛІЗНИЧНИХ
УЧИЛИЩ ТА ШКІЛ ФЗН У КИЄВІ В РОКИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ
(1943 – 1950 РР.)**

У статті розкриваються труднощі в культурно-масовій роботі, фізичному вихованні й спорті в ремісничих, залізничних училищах й школах ФЗН Києва в роки після звільнення міста від німецьких загарбників й першої повоєнної «п'ятирічки» 1946–1950 рр).

Ключові слова: трудові резерви, училище, художня самодіяльність, ансамбль, стадіон, змагання, чемпіонат, школа фабрично-заводського навчання.

Очевидно, що в умовах повоєнної розрухи про культурний та фізичний розвиток учнівської молоді системи професійно-технічної освіти годі говорити. Проте, коли головну увагу приділяли відбудові господарства, усе ж таки намагались, аби поза навчанням і працею дозволяли учня профтехучилища було організованим, зайняте художньою самодіяльністю, фізичним вихованням і спортом.

Тому не випадково, що про культурне і спортивне життя ремісничих, залізничних училищ й шкіл ФЗН у Києві в 1943–1950 рр. радянські [3; 4] і сучасні українські історики [1; 5] згадували. Але досі воно не стало предметом окремого наукового дослідження.

Закінчення війни створило сприятливі умови для систематичної участі учнів ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН Києва в громадському житті. Вони активно брали участь у святкуванні радянських свят, насамперед Міжнародного робітничого дня (1–2 травня) і Жовтневої революції (7 листопада). У 1948 р. під час святкової демонстрації з нагоди 31-ї річниці Жовтневої революції виступили окремою колоною під назвою «Трудові резерви». Цього ж року взяли дієву участь у святкуванні на стадіоні «Динамо» 30-ліття ВЛКСМ [6, спр. 78, арк. 31].

З метою популяризації ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН Києва, з 1948 р. в